

Een nieuwe toekomst in Lochem

Na een zoektocht van bijna 2 jaar en zeker de laatste maanden een traject van intensief overleg en onderzoek heeft het StOK-bestuur besloten om met de collectie te verhuizen naar Lochem. De tijd ging steeds meer dringen; vóór 1 juni 2018 moeten we het pand aan de Brink verlaten. De mogelijkheden in Deventer bleven beperkt; we wilden én de uitleenfunctie behouden én goed toegankelijk blijven én meer aansluiten bij lokale initiatieven... Een ondersteuningsverzoek aan de Provincie Overijssel en de Gemeente Deventer (vergezeld van een brief van ons lid van het Comité van Aanbeveling Jan Terlouw) heeft ook geen positieve reactie gegeven.

In Lochem was er het aanbod om een grote ruimte te betrekken in *Het Stadshuus*; het oude gemeentehuis aan de Markt (midden in het centrum van Lochem) dat door een burgerinitiatief is omgetoverd tot een soort cultureel centrum (zie ook www.stadshuuslochem.nl). De ruimte wordt gratis beschikbaar gesteld in de verwachting dat StOK een positieve bijdrage gaat leveren aan de activiteiten in het Stadshuus.

In de zomer is na overleg met de directie van de Bibliotheek Deventer en Rijnbrink afgesproken dat de StOK-collectie voorlopig in het bibliotheekstelsel van Deventer kan blijven maar toch vanuit Lochem kan worden uitgeleend. Een eerste onderzoek naar samenwerkingsmogelijkheden in Lochem en belangstelling bij mogelijk nieuwe medewerkers en bestuursleden leverde ook een positief gevoel op. Met al de medewerkers is een gesprek gevoerd over hun visie op de toekomstmogelijkheden van StOK. Een deel van de medewerkers is bereid ook in Lochem hun werk voor StOK voort te zetten! Iedereen wil meewerken aan een goede overdracht.

Vanuit Lochem werd ook aangedrongen op een besluit; voor de beschikbare ruimte waren ook andere gegadigden.

Nu er een besluit gevallen is hebben we ook de resterende tijd hard nodig om een verhuizing voor te bereiden en in Lochem ook werkelijk naar nieuwe medewerkers te zoeken en in te werken.

We hopen dat na de verhuizing we met elkaar de maatschappelijke relevantie van de mooie StOK-collectie kunnen vergroten door een actieve bijdrage te leveren aan het culturele leven van Lochem maar zeker ook door de mooie StOK-collectie onder de aandacht te brengen bij landelijke evenementen rondom het oude kinderboek zoals het W.G. van de Hulstfestival (Hasselt) en *Leeuwarden Culturele Hoofdstad*. En wie weet komt er ooit een echt museum voor het Oude Kinderboek...

Mochten er nog vragen zijn dan horen we dat graag.

En natuurlijk houden wij u op de hoogte van de voortgang van de overgang van Deventer naar Lochem.

Namens het StOK-bestuur,

Pim van Hulst
Voorzitter StOK

Griezelen in oktober

Oktober was een echte griezelmaand. De herfst liet de blaadjes vallen en zo af en toe kreeg je een eikel op je hoofd. Het weer was nat en mistig en 's avonds als de schemering inzet liep je door slierten nevel. Het ideale decor voor griezelen. Het thema van de Kinderboekenweek (4 – 15 oktober 2017) was "Gruwelijk eng" en op 31 oktober was het Halloween. Het *Stokpaardje* griezelt

mee deze aflevering. Onze redacteurs laten u griezelen bij illustraties en verhalen uit oude kinderboeken. Veel griezelplezier!

De griezelplaatjes uit mijn jeugd

Terugdenkend aan de boeken uit mijn jeugd wist ik al snel welke plaatjes ik eng vond. Wonderlijk dat die beelden nu nog op te roepen zijn. De boekjes staan nog in de boekenkast of zijn weer gekocht in een heruitgave. De plaatjes zijn snel gevonden, alleen vind ik ze nu niet zo griezelig meer.

Zo'n griezelig beest – W.G. van de Hulst sr. (1879-1963)

Het is een boekje uit 1963 (9e druk) en voor het eerst verschenen in 1928 bij uitgeverij G.F. Callenbach in Nijkerk. Er zit nog een etiket in van de boekhandel waar het gekocht is: Boekhandel "Veldwijk" in Waddinxveen, waar wij destijds woonden. De naam van mijn zusje staat erin, dus op de één of andere manier is het bij mij terechtgekomen na een opruimbui van mijn moeder. Verder staan er doorgekraste cijfers op het voorblad. Dat is uit de tijd dat wij als kinderen bibliotheekje speelden. Ik was uiteraard de juffrouw achter de kaartenbak en mijn broertjes en zusje kwamen boeken lenen die ik genummerd had, waarom weet ik niet meer.

Dit boekje vertelt het verhaal van twee jongetjes die op school een streek uithalen met een kikker, die zij gevangen hebben en in de klas loslaten. Later droomt één van de jongetjes dat er een hele grote emmer in zijn kamertje staat. Als hij in de emmer kijkt zitten er allemaal kikkers in, die hoe langer hoe groter worden, uit de emmer springen en hem achterna komen.

Het plaatje (afbeelding 1), waarop de kikkers de achtervolging inzetten, vond ik vreselijk eng, die grote ogen en enorme bekken. Ik las dan snel door zodat ik de bladzijde kon omslaan, het werd zeker niet mijn lievelingsboek.

De drie prinsen – Lea Smulders (1921 – 1993)

Een boekje uit 1956 (2e druk) met illustraties van Arie Teeuwisse. Uitgegeven door L.C.G. Malmberg in 's Hertogenbosch in de Knoopjes Kapoen serie (nr. 3).

Het is een verhaaltje op rijm over drie prinsen, die het helemaal niet leuk vinden om prins te zijn. Op een dorpsfeest zien ze drie leuke meisjes, de dochters van de molenaar. Op een nacht bedenken ze dat ze weleens gewoon willen doen en ontsnappen uit het kasteel om gezellig zonder bedienden te gaan wandelen. Schreeuwend en lachend belanden ze bij de molen waar de drie leuke meisjes wonen en gooien voor elk een roosje naar binnen. In het donkere bos komen zij Fietje Flop de toverfee tegen en trappen per ongeluk op haar lange tenen, waar Fietje heel trots op is. Ze wordt boos en tovert de drie prinsen om in een hoge berg. De mole-

naarsdochters lezen in het grote toverboek en toveren de bergen weer om in prinsen. En, u raadt het al, eind goed al goed, de prinsen trouwen met de molenaarsdochters. Het plaatje van Fietje de toverfee (afbeelding 2) vond ik eng. Ik vond dat zij eruit zag als een heks en dan die vreselijk grote voeten met die lange tenen, bah! Als ik het plaatje nu bekijk zie ik een oud vrouwtje met een lange neus en grote voeten.

Paulus en Eucalypta – Jean Dulieu (1921 – 2006)

Een heruitgave uit 2010 (12e druk) in de serie Gouden Klassiekers (deel 3) van uitgeverij De Meulder in Assen. Illustraties van Jean Dulieu (schrijversnaam van Jan van Oort). Voorin het boek staat een opdracht: Voor Anneliesje: "Als je Pappie belooft nooit meer bang te zijn voor Eucalypta, want zij bestaat niet echt, ze leeft alleen in Pappies inktpot".

In Paulus en Eucalypta is het herfst en Paulus bereidt zich voor op de winter en wandelt door het bos. Hij hoort een vreemd geluid en gaat erop af. Hij ziet Eucalypta die een val aan het maken is voor de dassenkindertjes van Gregorius en Rosa, want Eucalypta verheugt zich op een vers das-senboutje. De dasjes lopen in de val en Paulus weet ze te bevrijden. Eucalypta is zo kwaad dat zij Paulus het leven onmogelijk wil maken in het grote bos, zodat zij de baas wordt van het bos en kan doen en laten wat zij wil. Zij brouwt een drankje dat de zwaartekracht opheft. Als Paulus het flesje openmaakt zal hij zo licht worden dat hij met het eerste zuchtje wind het bos uitwaait. Gelukkig loopt alles goed af en trekt Eucalypta aan het kortste eind.

De kleurenprent van Eucalypta (afbeelding 3) met haar vreemde gezicht, lange dunne armen, lange vingers met lange, kromme nagels en spillebenen vond ik verschrikkelijk eng. Dit werd onderstreept door het geluid van haar stem, die wekelijks uit onze radio klonk als ik luisterde naar het hoorspel van Paulus de Boskabouter dat destijds werd uit-

gezonden (van 1955 – 1963). Een krakende stem met lange uithalen, het kippenvel stond dan op mijn armen. Jean Dulieu deed alle stemmen van Paulus en zijn bosvriendjes zelf.

Gullivers reizen – Jonathan Swift (1687 – 1745)

Een uitgave uit de serie "wereldberoemde verhalen" van uitgeverij Solo in Bilthoven uit 2003. De illustraties zijn van Jan Rabou. Het verhaal kwam voor het eerst uit in 1726 en wordt nog altijd met plezier gelezen door jong en oud.

Lemuel Gulliver uit Redriff heeft als scheepsarts en kapitein op zijn verre reizen veel meegemaakt. In vier boeken doet hij daarvan verslag. In dit boek zijn de eerste twee reizen opgenomen. In het eerste verhaal vertelt hij hoe zijn schip vergaat en hij aanspoelt op het eiland Lilliput. De mensen daar zijn nog geen 15 cm lang. Voor hen is Gulliver een reus en hij wordt met wantrouwen ontvangen en bejegend. Maar hij weet het vertrouwen van de Lilliputters te winnen en leert hun taal en alles over hun leven.

Op het plaatje, dat ik eng vond (afbeelding 4), is te zien hoe de op het strand aangespoelde Gulliver is vastgebonden door de Lilliputters, die de reus die ineens op hun strand ligt voor geen cent vertrouwen. Van zijn haar tot aan zijn voeten zijn draadjes gespannen en in de grond vastgemaakt, zodat Gulliver nauwelijks kan bewegen. Met name de

gespannen haren vond ik griezelig. Ik zal een jaar of tien zijn geweest en toch bleef ik doorlezen omdat ik wilde weten hoe het afliep.

“Dit is de spin Sebastiaan” – Annie M.G.Schmidt (1911 – 1995)

Uit *Ziezo, de 347 kinderversjes*, een heruitgave van alle kinderliedjes door Em. Querido's Uitgeverij bv uit 1993. De illustraties zijn o.a. van Fiep Westendorp, Jan Jutte, Mance Post en Carl Hollander. Het liedje van de spin Sebastiaan verscheen voor het eerst in 1951.

Dit versje op rijm over een spin die van buiten naar binnen wil vond ik als klein kind intrigerend omdat ik als de dood was voor spinnen en nog loop ik er voor weg. Sebastiaan wil persé zijn web binnen spinnen. De andere spinnen waarschuwen hem dat de mensen niet dol zijn op spinnen in huis. Het versje eindigt met: “Na een poosje werd toen éven, dit berichtje doorgegeven: Binnen werd een moord gepleegd, Sebastiaan is opgeveegd.”

Het bijbehorende plaatje (afbeelding 5) spreekt voor zich. Die grote, zwarte, harige spin – brrrrrrrrrrrrrrrrrr!

Tineke Aronson

Tekenend: van gemene heks tot lief heksje

Omdat we in dit Stokpaardje bij het thema van de Kinderboekenweek Gruwelijk Eng aansluiten, we het hele jaar al illustraties als onderwerp hebben en nu bij het tijdvak 1960 t/m 1980 zijn uitgekomen, leek het mij een goed idee om het over illustraties van heksen te hebben. De Heks komt in vele kinder- en jeugd verhalen voor. Hierbij zijn de illustraties minstens zo invloedrijk als de tekst. Wat daarbij opvalt is dat het beeld van de heks vooral in het kinderboek juist in deze periode een behoorlijke verandering ondergaat. Is de heks nog wel gruwelijk eng?

Als kleuter in de jaren zestig was voor mij de heks een lelijke, kwade, gemene vrouw uit sprookjes zoals Sneeuwitje en Hans en Grietje. Een andere beroemde heks uit die tijd was Eucalypta uit de verhalen van Paulus de Boskabouter van Jean Dulieu (pseudoniem van Jan van Oort). Ook zij was een gemeen kreng met een afzichtelijk uiterlijk. Heksen waren slechte wezens waarmee het slecht afliep. Toen ik eind jaren tachtig veel voor kleuters voorlas viel mij op dat de rol van de heks was veranderd. De boze heks van Hanna Kraan en Platvoetje van Ingrid en Dieter Schubert zijn niet te vergelijken met de boze sprookjesheksen. Van boosaardige sprookjesheksen die kinderen op wilde eten was zij veranderd in een vreemd, lelijk maar ook lief wezen, dat kinderen helpt. Ik wil kijken hoe dit doorwerkt in de illustraties van een aantal heksen die in de loop der jaren beeldbepalend zijn geweest.

De sprookjesheks zoals wij die nu kennen is voor het eerst te vinden in de sprookjes die vanaf het begin van de negentiende eeuw werden uitgegeven. Het was in deze tijd dat het geloof in en de angst voor de echte hekserij was verdwenen, zeker bij de burgerlijke milieus waarin de sprookjes werden gelezen. Pas een heks waarin je als volwassene niet meer gelooft wordt een sprookjesheks, waarvoor alleen de kinderen nog bang zijn. Zo kon zij haar literaire rol als kwaadaardige buitenstaander op zich nemen en werd zij geromantiseerd.

De enge heksen van...

Zoals in de sprookjes opgetekend door de gebroeders Grimm. De heks van Hans en Grietje is hierbij een belangrijk voorbeeld. Hier is de heks het ultieme symbool van boosaardigheid. Een lelijk oud wijf dat kindertjes opeet.

Ze woont ver weg in het bos. Zij heeft rode ogen, ziet erg slecht en heeft een krakende stem. Gelukkig weten Hans en Grietje door een slim plan te ontkomen. In de loop der jaren is zij in vele uitgaven afgebeeld. Ik heb gekozen voor twee verschillende afbeeldingen, waarvan de heks van Van Hees-Napjus uit het *Groot sprookjesboek* uit 1953 het engst aandoet (linker afbeelding), vooral door haar lange neus en kin en grote handen met enorm lange vingers. De heks van Van der Voo uit het *Grimm en Moeder de Gans sprookjesboek* uit 1977 oogt vriendelijker maar

is ook lelijk en steekt dreigend haar vinger uit. Opvallend bij sprookjesheksen is dat ze meestal geen naam hebben. Ze staan bekend als de heks van Hans en Grietje, Sneeuwwitje, etc.

Een heks die wel een naam heeft en echt een persoonlijkheid, is Eucalypta. Ook zij voldoet nog aan het oude beeld. Ze woont alleen in een hutje aan de rand van het bos. Ze is een zeer mager, lelijk, morsig oud vrouwtje met griezelige handen en dunne vingers met zeer lange nagels.

Haar ledematen zijn dun als stengels. Een wrat met haren siert haar grote neus. Zij heeft een gemeen kakelende lach en probeert op alle mogelijke manieren haar medebosbewoners het leven zuur te maken. Gelukkig is daar Paulus de Boskabouter die voor een goede afloop zorgt.

Van gruwelijk naar behulpzaam

Een heel ander soort van heks zie je bij Annie M.G. Schmidt in het versje "De Heks van Sier-Kon-Fleks" uit 1953. Zij stamt uit dezelfde tijd als Eucalypta. Zij doet de gruwelijkste dingen maar het is zo absurd dat het niet echt eng meer is. De kolonel wordt omgetoverd in een mokkastel en weer terug maar niet helemaal. De illustratie van Fiep Westendorp ziet er ook eerder grappig dan eng uit. Magere nek en ledematen maar een enorm dikke kont. Toch blijft het een akelige, griezelige heks.

In 1986 verschijnt het verhaal *Platvoetje* door Ingrid en Dieter Schubert. Zij is een aardige heks die zelf wordt geplaagd door de andere heksen. Zij vlucht naar de mensen en vindt een vriendinnetje in Nikki die ook wordt geplaagd.

Zij tovert voor Nikki om haar te helpen en het verhaal loopt goed af voor haar. Ze is heel klein, niet groter dan een tandenborstel, heeft groen haar, een gele huid, ronde oogjes, dikke neus en grote mond. Ze ziet er lelijk maar eerder vriendelijk dan eng uit.

Een paar jaar later verschijnen de boeken van de boze heks van Hanna Kraan. Over een heks die met de dieren in het bos leeft en af en toe verschrikkelijk boos wordt en dan gemeen tovert maar ook spijt krijgt en leuke dingen doet. Bijvoorbeeld een taart toveren. Uiteindelijk vinden de dieren haar best aardig ook al

blijft ze vreemd en vertrouwen ze haar niet helemaal. Zij heeft geen naam maar is wel een persoonlijkheid. Zij doet qua uiterlijk meer denken aan de sprookjesheksen dan Platvoetje vanwege haar lange zwarte haren, lange neus en lange, puntige kin maar heeft een glimlach en roze blosjes op de wangen. Ze ziet er in vergelijking met de andere heksen haast elegant uit.

Zo te zien werkt het positievere beeld van de heks dus ook in de illustraties door. Na deze tijd zijn er mede door toedoen van Harry Potter nog vele verhalen over heksen verschenen, waarin ook de geschiedenis van de echte hekserij weer aandacht krijgt. Ik denk dat het beeld van de heks in de loop der jaren in ieder geval veelzijdiger is geworden. Maar toch blijft de vraag: Zou de heks in de komende periode weer veranderen en echt gruwelijk eng worden?

Joyce Noordergraaf

Bronnen

Willem de Blécourt, "Typen van toverij". In: *Cultuur en maatschappij in Nederland*.

Nele Monserez, *Archetypische voorstelling van heks en tovenaars in jeugdliteratuur*.

Gruwelijk eng, vroeger en later

Sprookjes waren vroeger vaak heel griezelig, denk aan Blauwbaard, Roodkapje en aan Klein Duimpje. Het gruwelijke daarin was bedoeld als waarschuwing, maar natuurlijk ook om de boodschap spannend en overtuigend te maken: wees nooit ongehoorzaam, de slechten worden gestraft en goedheid wordt beloond!

Maar griezelig om het griezelen was er niet bij. Dat moest je zelf doen, door expres de engste sprookjes uit te kiezen ("Het doodshemdje" of "De jongen die niet griezelen kon", uit de *Sprookjes van Grimm*). Ook de platen konden bijdragen aan het heerlijke griezelgevoel. Ik herinner me nog de illustraties van Gustave Doré bij *De sprookjes van Moeder de Gans*, die we stiekem opzochten, omdat onze grootmoeder bij het voorlezen twee bladzijden tegelijk omsloeg daar ze onze tere kinderzieltjes wilde behoeden voor de aanblik van de reus die zijn slapende dochtertjes bekijkt, terwijl er afgekloven botten op het laken liggen. Achteraf denk ik dat het kippenbotjes voorstelden, maar wij (mijn broertje en ik) waren ervan overtuigd dat het mensenbotten waren!

In de vijftiger jaren van de vorige eeuw werden veel sprookjes vervriendelijkt en gingen de scherpe kantjes eraf. Roodkapje en grootmoeder springen lachend uit de buik van de wolf tevoorschijn en ook de wolf komt er in veel gevallen genadig vanaf doordat hij zich nooit meer in het bos vertoont. De tenen van de zusters van Assepoester worden niet meer afgehakt en het hart van Sneeuwwitje hoeft niet meer te worden uitgesneden. Is het door het verdwijnen van deze spanningsmomenten dat kinderen toch gingen verlangen naar enge verhalen? Annie M. G. Schmidt voelde dit heel goed aan en tracteerde ons in *Het fluitketeltje* op "Rosalind en de vogel Bisbisbis" (waar iedereen zo bang voor is). Ook schreef ze *Heksen en zo*, vol griezelverhalen.

Nu wil ik het nog even niet hebben over Paul van Loon met zijn *Griezelbus*, een hele serie griezelgriezelverhalen, onder pseudoniem geschreven door P. Onnoval, vanaf 1991. (Deze boeken zijn helaas te jong voor StOK; wij nemen boeken in de collectie op tot 1990.)

Wel in ons assortiment zit Roald Dahl, die zeker de gruwelijkheid en enge, vieze dingen niet schuwde, soms tot ongenoegen van de ouders, maar zeker tot groot plezier van de lezertjes. Zijn latere vaste illustrator, Quentin Blake, weet de enge fantasieën van Dahl kracht bij te zetten door er zijn eigen verbeelding nog eens aan toe te voegen. Uit 1981 is het boek *De Griezels*,

waarin het echtpaar Griezel elkaar het leven zuur maakt op een geraffineerde en gemene manier. Mevrouw Griezel doet wormen door de spaghetti en Meneer Griezel maakt stiekem haar stoel en wandelstok langer, zodat ze denkt dat ze zelf gekrompen is; alles begeleid door vreselijke scheldpartijen en smerige details. Ze doen ook gemene dingen tegen dieren, zoals vogels vangen met lijm en aapjes gevangen houden en mishandelen. Uiteindelijk nemen de dieren wraak en komen de griezels om het leven doordat ze dagenlang op hun hoofd moeten staan. Ik ben benieuwd wat het thema van deze kinderboekenweek oplevert aan gruwelijk enge boeken.

Lot van den Akker

Assorti

Om maar met de deur in huis te vallen: ik vond het aanvankelijk knap lastig gevolg te geven aan het verzoek rekening te houden met "iets gruwelijk engs" als thema. Kwam zo iets voor in mijn oude kinderboeken? Was dit niet voorbehouden aan de eigentijdse jeugdliteratuur? Door gruwelijk enkel te interpreteren als versterking van eng werd de opdracht een stuk eenvoudiger. Ik kwam al gauw uit bij de sprookjes, de Bijbel en W.G. van de Hulst.

Van de tweehonderd sprookjes verzameld en opgetekend door Jacob en Wilhelm Grimm, is "Das eigensinnige Kind", met tien regeltjes, hoogstwaarschijnlijk het kortste ooit geschreven (bron: *Die Märchen der Brüder Grimm*, vollständige Ausgabe, Goldmann). Dit sprookje gooit ook hoge ogen voor de kwalificatie "engste sprookje". In de meeste bloemlezingen is het niet opgenomen, laat staan met een gruwelijk enge illustratie erbij. Op YouTube vond ik bijgaand prentje van Nikolaus Heidelbach. Mijn vertaling van het sprookje luidt:

Er was eens een koppig kind dat niet deed wat zijn moeder wilde. Dit beviel de lieve God maar niets en hij maakte het kind zó ziek dat geen dokter het nog kon genezen. Het duurde niet lang of het kind lag op zijn sterfbed. Toen het eenmaal in een kuil met aarde toegedekt lag, kwam zijn armpje uit de grond omhoog. Nog een laag aarde erover en weg was het armpje, maar het kwam andermaal omhoog. De moeder moest eraan te pas komen. En zij sloeg zó hard op de plek waar haar kind begraven lag, dat zijn armpje nooit meer tevoorschijn kwam.

Illustration: Nikolaus Heidelbach

Een ander behoorlijk eng sprookje: "Klein Duimpje", uit *De Sprookjes van Moeder de Gans*, van A. de Rop, Charles Perrault en bovenal boekenillustrator Gustave Doré. De Rop bewerkte het proza van Perrault tot een lang gedicht met gekruist rijm. Perrault heeft, als een Grimm avant la lettre, de overgeleverde verhalen ingezameld en gemaakt tot de literaire vertellingen die men sprookjes is gaan noemen. Doré heeft als geen ander de sprookjes tot leven gebracht.

Mijn volgende keuze is *Bijbelsche vertellingen voor onze kleintjes*, op naam van twee iconen van het oude kinderboek: W.G. van de Hulst Sr. en J.H. Isings. Een monumentaal boek dat je voor je plezier leest. Van Kaïn die zijn broer Abel

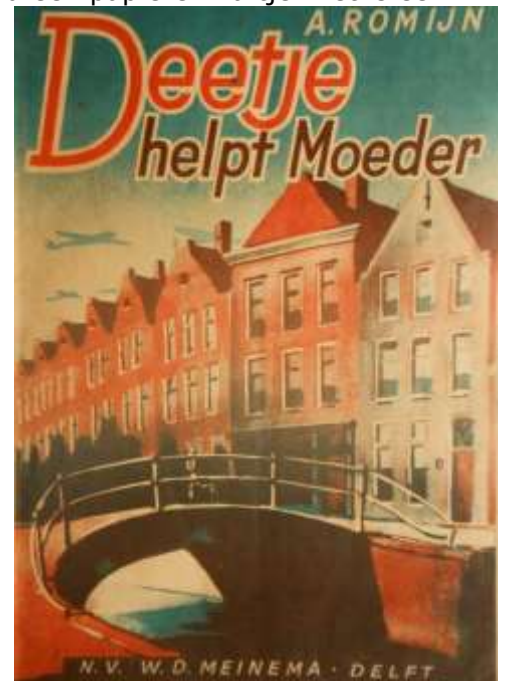
doodsloeg heeft Isings wellicht geen tekening hoeven te maken. Wél van de brandstapel waarop Abraham zijn zoon Izak had vastgebonden. Hij maakte er een vredig tafereel van. Het scherpe mes waarmee de vader zijn geliefde kind moest doden, heeft Isings niet afgebeeld, het mes dat Abraham ook gebruikte om de touwen door te snijden waarmee hij Izak had vastgebonden. De acht in prachtig bruin gemaakte paginagrote tekeningen imponeren, zoals Daniël in de leeuwenkuil, David in gevecht met de reusachtige Goliath en de danteske vlucht van Lot uit Sodom. De vele zwart-wit illustraties zijn niet minder fraai. De twee platen in kleur, van Mozes en Mirjam, en de wijze mannen uit het Oosten zijn heel anders van sfeer.

Het grote voorleesboek uit 1947, geschreven en getekend door W.G van de Hulst sr. en jr. is een geschenk van mijn opa in 1953. Wat me van dit boek is bijgebleven zijn de zachte tinten bruin en grijs. Toen ik het een halve eeuw later eindelijk kon bemachtigen, wist ik van de verhalen niets meer. De illustraties daarentegen was ik nooit vergeten. Teveel om op te noemen. Dus beperk ik me tot een paar tamelijk enge, zoals die reusachtige, staande beer uit "Prins Knobbelneus", die twee grote zwarte vleermuizen uit "Elselijntje", en uit "Ga je mee kijken een keer?" het kind dat van de maan tuimelde, zo zijn bed in.

Een viertal "dunnetjes" nu (alleen *Kowang* is nogal eng). Je had ze met harde of slappe kافت, van groot, middelgroot en klein formaat. De kwaliteit papier liet vaak te wensen. De boekjes waren bedoeld voor mensen met een smalle beurs. Ze werden gemaakt in tijden van geringe productiemiddelen en papierschaarste. Ook menig schoolboekje had een papieren kافتje. Het is een klein wonder dat er af en toe nog een puntgaaf exemplaar van opduikt. Vrijwel al mijn dunnetjes zijn afkomstig uit de kringloop.

Deetje helpt moeder, door Aart Romijn, met illustraties van Menno (van Meeteren Brouwer). Het is najaar 1944, met de Hongerwinter in de grote stad op komst. Moeder zit thuis met haar enig kind Deetje. Vader zit opgesloten vanwege verzetsactiviteiten. Door de honger gedreven gaat het dappere kereltje op voedseltocht. Rooftocht zeiden de grote jongens. Een van hen had Deetje gezegd dat hij moest gaan bedelen. Buiten de stad zag je overal vrouwen met kinderwagens en handkarren. De mannen durfden zich nauwelijks nog op straat te wagen. Door een uitgeputte vrouw te helpen kreeg onze vriend als beloning een lekker maaltje aardappelen voor hem en zijn moeder.

Nummer twee heet *Open vensters* 8, een katern vol plaatjes behorend bij een lesmethode voor het lager onderwijs uit de jaren 50. Rie van Rossum schreef het katern met de teksten en voor de sfeervolle illustraties tekende Jaap Veevenendaal.

Boekje drie is er een uit de Nieuwe serie leeslesjes van Kluitman, een van de vier Schakeltjes. Het heet *Blijde dagen*, uit ± 1945. Van dezelfde uitgever verschenen Anemoontjes, Kwikstaartjes en Onze gezellige boekjes. Ontzettend leuke werkjes, vooral dankzij de frisse vrolijke plaatjes van Greta Bosch van Drakestein en Miep de Feijter. Een echt verzamelobject.

Het laatste dunnetje, *Kowang vliegt naar de maan*, dateert volgens mijn nasporingen uit 1941. Het is geschreven door BAC (Henk Backer) en telt negen dunne bladzijden tekst en evenzoveel fijn getekende plaatjes. Achterop is een verbodsbord met vleugel afgebeeld. Verboden te musiceren? Reclame voor de pianostemmer? Het verhaaltje gaat over de enge droom van Kowang, die uit vliegeren ging en op de maan terecht kwam. "Ga weg, of ik verslind je met huid en haar", sprak de getergde maan. Er zijn nog vijf andere boekjes van BAC.

Bram van IJperen

Vitrines

Zo net na de vakantie kwamen we nog heel wat boeken tegen met het thema "Reizen". Natuurlijk van Jules Verne *De reis naar de maan* en *De reis om de wereld in 80 dagen*. Maar wist u dat er ook een *Reis om de wereld in 40 dagen door de zoon van Phileas Fogg*, geschreven door Jan Feith, bestaat?

Tot oktober waren ze te zien in de hal van Bibliotheek Deventer, waarna ze plaats moesten maken voor het thema van de Kinderboekenweek: *Gruwelijk eng*.

Bij het uitzoeken van de boeken hiervoor hebben we gelet op het uiterlijk van het boek en ook op de griezeligheid die uit de titel spreekt. Dus veel spoken en heksen, doodskoppen en mistige kerkhoven!

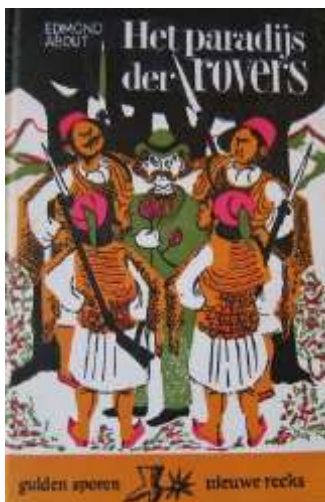
De vitrines in onze presentatieruimte, Lijsje Loresnor, staan in het teken vanierendag. In de staande vitrine zitten allemaal muizen en één poes die dacht dat hij een muis was.

In de platte vitrine een verzameling poezenboeken, waaronder een aantal "Gouden Boekjes": *Poessie, geen vogel, geen vis, Het verlegen poesje, Kareltje* en *De brandweerpoes*. O ja, en *De Krantenpoes*. Verder Pixi-boekjes en prentenboeken. De poezen in deze boeken zijn ondeugend, avontuurlijk, slim of lui en als ze heel jong zijn, onbenullig. Kortom, net als echte katten.

Lot van den Akker

Griezelige recente schenkingen

Omdat het thema van de kinderboekenweek dit jaar "Gruwelijk eng" is, deze keer wat nieuw binnengekomen boeken waarvan de titel althans enig verband houdt met dit onderwerp.

Het paradijs der rovers door Edmond About met illustraties van Elly van Dompsele. Uitgegeven rond 1980 door Van Goor Zonen te Den Haag. Gulden Sporenreeks. Oorspronkelijke titel: *Le roi des montagnes*. Vertaald door Sandor Kis. 131 pagina's. Afmetingen: 14 bij 22cm. Genre : jongens en meisjes, avonturen.

De duivelskop in het rotsgebergte door Karl May, vertaald door Ph. Ch. Pieters-Stemmer. Illustrator onbekend. Uitgegeven door "Het Boekhuis " te Antwerpen. 189 pagina's. Afmetingen: 14 bij 21 cm. Genre: avonturenroman, indianenverhalen.

De geheime grot door Laurence de Brebis met illustraties van Harry Meek. Uitgegeven rond 1960 door Letteren en Kunst te 's-Gravenhage. 79 pagina's. Afmetingen: 15 bij 20,5 cm. Genre: jongens en meisjes, avonturen, spanning.

Langelat en Kruimeltje in het donkere bos door Nelly Kunst met tekeningen van Hanneke Struyck. Uitgegeven in 1976 door uitgeverij Het Goede Boek te Huizen (NH). 45 pagina's. Afmetingen 14 bij 20 cm. ISBN 90 240 0400 4. Langelat en Kruimeltjeserie. Genre: fantasie.

Myrte en de demonen door Paul B. Schreiber met platen van Rie Reinderhoff, waarvan 4 in kleur (1 ontbreekt). Vertaald uit het Duits door Ida Elisabeth Weggelaar. Uitgegeven in 1948 door de Europese Kunst Unie te Heemstede. 112 pagina's. Afmetingen: 19 bij 26 cm. Genre: sprookjes, antropomorische verhalen. (Zie de boekbespreking hierna.)

Lot van den Akker

Boekbespreking

Myrte en de demonen

Het verhaal, geschreven door Paul Bruno Schreiber, werd uit het Duits vertaald door Ida Elisabeth Weggelaar. Of het aan de oorspronkelijke Duitse tekst ligt, of aan de te strakke en te letterlijke vertaling is niet te achterhalen, maar het taalgebruik in dit sprookjesachtige verhaal doet

nogal onkinderlijk en gezwollen aan.

Een blij begin

De schrijver neemt ons mee langs de kronkelige loop van een beekje, dat ons bij een fleurige zomerweide brengt, waar de hoofdpersoon, Myrte, speelt met haar poppen en huisdieren, in gelukkige harmonie met de natuur. De bok, Balduin, is wijs, de hond, Engeltje en de poes, Duveltje, zijn erg lief. Ali en Baba, de konijntjes, zijn om te knuffelen. Bokkel en Nokkel zijn twee vrolijke kabouters die ook meespelen.

Dreiging vanuit het bos

In het naast de wei gelegen woud woont een demonenvolk, de Lakken, met aan het hoofd Buikos, de luie dikke koning, bijgestaan door de grote tovenaars, Horribos. De Lakken wonen in eeuwenoude bomen. Er zijn ook nog de Bossen, een iets ontwikkelder soort demonen, bedachtzamer en gematigder dan de schreeuwerige, opgewonden Lakken. De dochter van de koning, Prinses Toek, is jaloers op het geluk van Myrte en wil haar kwaad doen. Ze vraagt de wijze Kokobos om raad. Hij stelt voor haar ziel te bederven. Alle demonen zijn het ermee eens en Horribos tovert vijf prachtige poppen om Myrte te verleiden...

Bokkel en Nokkel verzinnen een list

De kabouters hebben het plan afgeluisterd en willen proberen Myrte van de poppen af te houden door met een orgeltje vrolijke muziek te gaan maken. Maar het hondje ziet de poppen en begint er tegen te blaffen, zodat Myrte opmerkzaam gemaakt wordt. Op de maat van de muziek wil ze met de poppen dansen en terwijl ze dat doet veranderen haar eigen poppen en dieren in steen.

Wamli, de weidegeest, helpt

Myrte is heel verdrietig en de weidegeest Wamli, een beerchtig wezen, met trekken van een hond, poes en aap wil haar helpen. Hij wekt Myrte die huilend in slaap was gevallen en geeft haar een kaars die ze brandende moet houden als ze het bos ingaat om haar poppen en huisdieren te redden. Intussen heeft Horribus de demonen in mensen veranderd. Die betovering duurt tot zonsopgang.

Ook de maan komt helpen

De maan ziet dat Wamli en de kabouters groot verdriet hebben om Myrte en omdat hij altijd al van het weijtje en haar bewoners heeft gehouden, komt hij uit de lucht gevlogen en landt in de vorm van een oude man met een groot rond hoofd.

Balduin, de bok, is niet betoverd en gaat achter Myrte aan het bos in. Het is er eng en donker, maar Myrte is niet bang. Dan komt ze bij een lichte plek in het bos, waar de tot mensen omgetoverde demonen feest vieren.

Myrte wordt verleid en de maan grijpt in

Er brandt een stralend vuur en op een grote tafel staat allerlei lekkers uitgestald.

Ze laat echter de kaars niet los als ze allerlei moois krijgt, totdat Horribus een konijntje voor haar tovert, dat ze in haar armen neemt. Ze zet de kaars op tafel en gaat achter de nar aan, die grappige sprongen maakt en haar wild dansend meevoert; het moment voor de koning om de kaars te veroveren! Maar dan komt het maanmannetje tevoorschijn. Hij houdt de demonen aan de praat en voorkomt dat de kaars wordt uitgeblazen, geholpen door Bokkel en Nokkel, die met een hamer op ieders tenen slaan.

De kok en de soepketel

Verderop in het bos is de hofkok bezig een grote pan soep te koken. De nar is uitgedanst en Myrte komt kijken hoe de soep wordt bereid. In een hokje zitten een heleboel jonge hondjes,

die voor de soep bestemd zijn. Met veel moeite haalt Myrte de kok over om groentesoep in plaats van hondensoep te maken, maar op het laatst gooit hij toch nog een kikker in de pan.

Als de nood het hoogst is, is de redding nabij

In het bos wordt nog steeds feest gevierd, maar plotseling klinkt er een gruwelijk enge kreet en komt een monsterlijk lelijke heks tevoorschijn. Ze probeert Myrte bang te maken, maar deze is

onverschrokken. De heks verandert in een prachtige fee en nu is Myrte onder de indruk en wordt meegevoerd. Dan komen de demonen in actie! Ze zijn als mensen van haar gaan houden en begeleiden haar terug naar de weide. De maan gaat weer aan de hemel staan en de heks, die eigenlijk prinses Toek was, sterft en verandert in een grote rode beuk. Het wordt dag en tot slot vertelt Myrte het hele verhaal aan haar poppen en dieren, die bij de dageraad ook weer uit hun verstening zijn geraakt.

Verfilmd door Bert Haanstra

Paul Bruno Schreiber, geboren in 1899 in Duitsland, was in de dertiger jaren naar Nederland gevlucht en had een rijke fantasie. In Amsterdam dook hij onder en kwam via het verzet in aanraking met Bert Haanstra, die hij overhaalde om zijn boek te gaan verfilmen. Haanstra had nog nauwelijks filmervaring, maar toch moest het een avondvullende bioscoopfilm worden, met het dochtertje van Schreiber, Paulida (Polly) in de hoofdrol. De demonen werden verbeeld door poppen. De muziek werd verzorgd door het London Symphony Orchestra en bijna alles werd 's nachts bij kunstlicht opgenomen, wat in die tijd (1948) speciale vergunningen vereiste voor zoveel lichtgebruik. Kosten noch moeite werden gespaard. Het proefdraaien in een Londense bioscoop verliep echter dramatisch: een deel van het jeugdige publiek liep al tijdens de voorstelling weg. Omdat het te eng was of te langdradig is niet bekend.

Pas in 1950 was de Nederlandse première in de Amsterdamse Cultura-bioscoop. De film kreeg heel slechte kritiek en heeft maar één week gedraaid en daarna nooit meer!

Schreiber heeft nadien geen films meer gemaakt, al deed hij wel enkele uitvindingen op filmisch gebied. Ook heeft hij verder geen kinderboeken meer geschreven. Hij overleed in 1981 in Duitsland, waar hij in de jaren zestig weer was gaan wonen.

Het boek is geïllustreerd door Marie Louise (Rie) Reinderhoff (1903 tot 1991), die voor de uitgeverijen Callenbach en Kluitman honderden boeken illustreerde en boekbanden ontwierp. Ook schilderde ze niet onverdienstelijk. Haar tekeningen in dit boek doen wel wat denken aan het werk van Arthur Rackham en Rie Cramer, een sfeer die ze in haar latere werk een beetje is kwijtgeraakt.

De film *Myrte en de demonen* is nu nog op YouTube te bekijken en het hele verhaal over de relatie van Bert Haanstra en Paul Schreiber is ook te vinden op internet. (*Myrte en de demonen*; Paul Schreiber en Bert Haanstra.) Ik vond het een bijzondere ontdekking.

Lot van den Akker

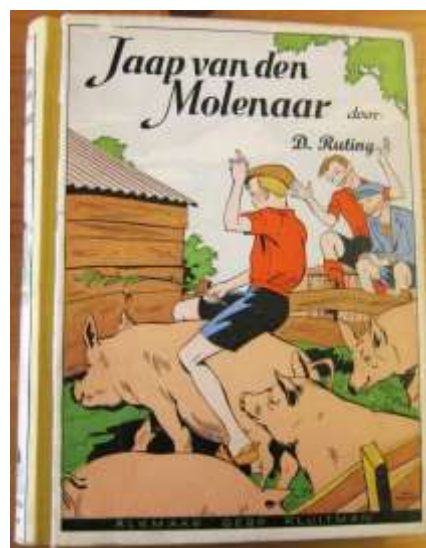
Boek gezocht!

Dank zij een lezer is de zoektocht naar Jaap uit het vorige StOK-paardje met succes afgerond. De gezochte titel bleek te zijn: *Jaap van den molenaar* door D. Ruting, Uitgeverij Gebr. Kluitman, Alkmaar.

Dit is het fragment dat de "zoeker" zich, zij het in een iets andere vorm, herinnerde:

Soms loerde Geurt hun kant op, dan hoorde hij zeker wat. Ze waren echter door riet, een strook water en een dichte rij elzen van hem gescheiden. Toch namen ze voor de veiligheid de "boomstand" aan, zoals zij het lazten van Winnetou, en bleven met gespreide armen onbeweeglijk staan tot Geurt verder ging. Als het lang duurde en je werd moe, mocht je het lichaam en de armen zachtjes bewegen, als bogen de takken door de wind.

Misschien is er wel een Karl May-kenner onder onze lezers, die weet waar deze "boomstand" beschreven staat!

Deze keer zoeken we een boekje over een bruine beer, die zoveel ijsjes eet dat hij wit wordt. Behalve over de voorkant van het boek, waarop een beer en een ijscokarretje staan, zijn er geen gegevens bekend.

Liesbeth Straub

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek
Brink 70
7411 BW Deventer
0570-675700
info@stichtingtoudekinderboek.nl
www.stichtingtoudekinderboek.nl
ISSN 1873-9474 (gedrukt)
ISSN 2211-7989 (online)
IBAN NL18 RABO 0140 7488 65
StOK is een culturele ANBI

Doelstelling

Het verzamelen, bewaren, ter inzage geven, uitlenen van en informeren over in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

Redactie StOKpaardje

Lot van den Akker, Tineke Aronson, Diederik Gerth van Wijk, Candida van der Horst, Joyce Noordergraaf, Liesbeth Straub

Sluitingsdatum kopij volgende nummer: maandag 5 februari 2018

Stichting 't Oude Kinderboek heeft ernaar gestreefd om de rechten betreffende de illustraties en de afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten hierop te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot Stichting 't Oude Kinderboek wenden.

Zonder toestemming van StOK mag niets uit de artikelen worden overgenomen.

Heeft u naar aanleiding van de nieuwsbrief vragen of opmerkingen, dan kunt u ons [mailen](#) of bellen.

